

Parlamendid teel infoühiskonda

Siiri Sillajõe (RiTo 3), Riigikogu Kantslei

Elektrooniliste andmebaaside kasutamisega ning erinevatest valikutest teadlikuna avaneb võimalus mitte ainuüksi parlamendi tööprotsesse kiirendada ja tõhusust parandada. Selle tulemusena luuakse eeldused ka kodanikele paremate teenuste ja kõrgema kvaliteedi pakkumiseks. Riigikogu Toimetised ja selle rubriik Kirjandus ja andmebaasid on andnud hea võimaluse antud teema üle arutelu alustamiseks.

Käesolev artikkel kirjeldab parlamendi kui ühe informatsiooniil baseeruva organisatsiooni eripärasid andmebaaside valikukriteeriumite määratlemisel. Keskendutakse enam välistele elektroonilistele andmekogudele ja nende sisust lähtuvatele valikupõhimõtetele. Selleks vaadeldakse eelnevalt andmebaasi terminit. Kirjatöö tugineb peale saadavalolevatele materjalidele ka praktilistele kogemustele.

Andmebaasi mõistest

Tekkinud on uus keskkond, kus parlamendid töötama peavad. Selle osaks on saanud mõiste andmebaas. Kuidas seda terminit õigupoolest mõistetakse täna? Küsitledes lähimaid kolleege leidis kinnitust asjaolu, et mitte üheselt. Üldjoontes on ettekujutus sellest, kellel rohkem või vähem, olemas, kuid mille sõnadesse valamine ei ole vaatamata selle sagedasest kasutamisest kerge. Eelkõige seostatakse andmebaasiga elektroonilist korrastatud andmete kogumit.

Andmebaasi on püütud defineerida nii andmete kogumina, mis esindab ja kirjeldab mõnd tervikobjekti (K.Järvelin) või mis esindab väikest osa reaalsest maailmast ja mida kasutatakse kindlatel eesmärkidel (R.Fidel), aga ka permanentselt salvestatud andmete kogumina, mida kasutatakse mõne organisatsiooni infosüsteemi kaudu (C.J.Date)¹. Sageli kasutatakse andmebaasi või paremal juhul andmebaaside kogumi tähenduses andmepanka. Entsüklopeedia Britannica mõistab "database'i" all vaid elektroonilist andmebaasi – iga andmekogum või informatsioon, mis on spetsiaalselt organiseeritud kiireks otsinguks ja arvutiga kättesaadav².

Andmebaasi võib vaadelda laiemalt – s.o. korrastatud infokogum, olgu siis arvutis, kartoteegina või lihtsalt nimekirjana märkmikus. Selleks võib olla näiteks telefoniraamat, raamatukogu kataloog või arvutifail asutuse töötajate andmetega. Arvutieelsel ajal peeti progressiivsemaiks andmete hoidmise vahenditeks perfokaarte, sest pärast neile kindlas süsteemis andmete märkimist võis kaardid suvalises järjekorras pakki laduda. Määratud kriteeriumitele vastavate objektide leidmiseks nopiti vajalikud kaardid välja vastava raami ja varraste abil. Andmebaasi põhifunktsiooniks ongi vajalike parameetritega andmekogumite kerge vaevaga ülesleidmine³.

Eesti autoriõiguse seaduse tähenduses on andmebaas süstemaatiliselt või meetoodiliselt korrastatud iseseisvate teoste, andmete või muu materjali kogu, mis on individuaalselt kättesaadav elektrooniliste või muude vahendite abil⁴.

Niisiis võib andmebaasiks nimetada mitte ainuüksi omavahel seotud andmete kogu, mida alaliselt arvutis hoitakse, vaid igasugust andmete (piirduksin siiski andmetega) kogumit, mis on organiseeritud sel moel, et selle sisule on lihtne juurdepääs, mida saab kergesti korraldada ja täiendada.

Üldised printsiibid andmebaasi valikul

Alljärgnevalt keskendutakse välistele elektroonilistele andmebaasidele ja nende sisust lähtuvatele mõningatele valikukriteeriumitele parlamendi kontekstis. Seega on vähem tähelepanu pööratud üldistele aspektidele (näit. ajaline, tüübiline, keeleline kate, aktuaalsus, täpsus, dokumenteeritus jne), millega tuleb ka tingimata arvestada, ja lähtutud rohkem parlamentide spetsiifikast. Need võivad riigiti (arvestades ajaloolist tausta, traditsioone, tulipunkte, suurust, töökorraldust jne) küll varieeruda, kuid teatud üldistused võib siiski lubada.

Sageli peab otsustama, millistele andmebaasidele on vastavas organisatsioonis juurdepääsuõigused hankida vaja. Kas võimaldada töö paremaks korraldamiseks laiemale kasutajaskonnale neile ligipääs? Või kahtlustatakse, et infootsimine mingis tasulises andmebaasis ei ole end piisavalt õigustanud.

Andmebaasi valikukriteeriumid peavad kõigepealt vastama parlamendi ja selle tugisüsteemi üldistele arengukavadele, olema kooskõlas informatsioonistrateegiaga⁵. Hea, kui andmebaasi eesmärk on selgelt määratletud. Ja kas on põhjust arvata, et see eesmärk on täidetud ja see vastab organisatsiooni eesmärkidele?

Rõhuasetused andmebaaside hindamiskriteeriumite puhul on parlamentides sarnaselt teiste organsatsioonidega aja kulgedes muutunud inimesekesksemateks. Üha sagedamini on põhirõhk asetatud kasutajasõbralikkusele. Samuti sellele, kuivõrd hästi see või teine andmebaas vastab lõpp-kasutaja ehk parlamendi liikme ja ametniku vajadustele.

Valiku tegemine sobiliku andmekogumi leidmiseks on informatsiooni ja vahendajate rohkuse tõttu läinud keerulisemaks. Palju andmebaase, mis varem olid liigse komplitseerituse tõttu vaid spetsialistide kasutada, on täna lihtsasti juurdepääsetavad ja arusaadavad. Põhjuseks paljuski info- ja kommunikatsioonitehnoloogia areng ning mugavate kasutajaliideste rakendamine. Samas on kasutajad ise muutunud teadlikumaks nende käsutuses olevatest võimalustest ja võimalikest allikatest.

Andmebaas peab olema usaldusväärne. Kas andmebaasi koostaja või antud teenuse vahendaja on kompetentne? Kas andmebaas on autoriteetne oma ainevaldkonnas? Ega selles sisalduv informatsioon ei ole mingi poliitilise või ideoloogilise suunitlusega? Üha enam omandavad tänapäeva infomassiivis orienteerumiseks väärtust asjalikud arvamused andmebaaside kohta teistelt kasutajatelt või ekspertidelt, kus on välja toodud plussid ja miinused.

Olulised kriteeriumid on ühe parlamendi puhul kindlasti ka andmete aktuaalsus, korrektsus, selle kerge kasutamine, lisaks on vajalik järgida turvalisuse reegleid jpm. Tavapäraselt on

viimase kriteeriumina toodud ära andmebaasi hind, mida tuleks püüda võrrelda võimaliku tulususega.

Parlamendi iseärasuste peegeldumine andmebaasi valimisel

Kuigi seadusandlik institutsioon ei ole spetsialiseerunud mingile kindlale valdkonnale ja informatsiooni võib vaja minna seinast–seina, saab välja tuua neli prevaleerivat põhiteemat – õigus, majandus, sotsiaalvaldkond ja poliitika. Küsimuseks jääb täna, mil määral on vajalik võimaldada lõppkasutajale oma töökohalt juurdepääs keerulisematele spetsialiseeritud andmebaasidele. Vajadus nende järele võib tekkida ennekõike info- ja uurimisteenistuse juures.

Parlamendi liikmete ja ametnike oskused varieeruvad suuresti, keegi pole spetsialist igal alal. Näiteks võib Euroopa riikide kogemuste põhjal nentida, et Euroopa Liidu seaduste elektroonilise andmebaasi CELEX⁶ kasutamine on osutunud saadikute endi poolt üsna väheseks. Pigem soovitakse ülevaateid ja kokkuvõtteid direktiividest ning kuidas need saavad mõjutama rahvusriigi arengut.

Üha olulisemaks saavad päevakajalised lühiteated, erinevaid seisukohti kajastavad lühiinfod. Seoses sellega kasutatakse ohtralt (valdavalt kodumaiste) uudiste andmebaase ja ka nende arhiive. Kuid näiteks Norra parlamendis tõusis Euroopa Liiduga ühinemise referendumi ajal tunduvalt huvi Reuters'i jt rahvusvaheliste allikate vastu. Ka kandidaatriigi staatuses oleva Eesti puhul võib lähiajal prognoosida kõrgendatud tähelepanu rahvusvaheliste (eelkõige Euroopa) infoallikate vastu.

Parlamenditöös vajalikud andmebaasid

Harjumus kasutada elektroonilisi andmebaase oma igapäevatöös juurdub parlamentides visalt, kuid järjekindlalt. Enamikes riikides on väliste andmebaaside eest vastutavad üksused nimelt parlamendiraamatukogud (sh lõppkasutajale juurdepääsu võimaldamise osas). Elektroonilistele andmebaasidele tehtavad kulutused suurenevad. Näiteks Rootsi Rikstagi raamatukogus olid 1999. aastal esmakordselt kulud elektroonilistele allikatele suuremad, kui paberdokumentidele minevad summad. See tendents jätkub.

Parlamendi lõpp-kasutaja tarvis on ühed olulisemad täistekst- (näit. sisaldavad uudiste, teadete, õigusaktide vm täistekste) ja faktiandmebaasid (näit. statistilised andmed). Samas leiavad kasutamist ka vahendusinformatsiooni pakkuvad andmekogud (näit. bibliograafilised⁷ ja nn tarbeinfobaasid, milles on igapäevaseks tööks vajalikku jooksvat teavet nagu telefoninumbrid jm).

Õigusloome keskkonnas primaarsete elektrooniliste allikatena võib nimetada õigusaktide andmebaase (näit. Eesti seaduste andmebaas ESTLEX⁸), oma kindla koha on leidnud uudiste andmebaasid (näit. BNS⁹, ETA¹⁰). Euroopa parlamentide puhul on tavapäraselt eraldi koondatud Euroopa Liiduga seotud allikad.

Vaatamata sellele, kuivõrd kvaliteetsetele andmebaasidele juurdepääsuõigused hangitud ka ei ole, kaotavad nad oma väärtuse, kui asjaomased isikud sellest informeeritud ei ole ning kui nad sellega ümber käia ei mõista. Eesmärk ei ole üksnes kasutajate huvidele vastavaid andmebaase valida, vaid need peaksid olema sobilikud ka nende töömeetoditele. Seega kundede infootsimise harjumuste tundmine, andmebaaside tutvustus erinevates vormides ja vastav koolitus on kogu protsessis erilisel kohal.

Heites pilgu tulevikku, võib täheldada, et üha enam otsustavamaks saab teadmine erinevatest valikuvõimalustest ning oskus neid võimalusi (sh elektroonilisi andmebaase) kasutada, et efektiivselt tegutseda.

Märkused

1. Rannap, E. (1998) Infoteaduse kaasaegsed probleemid : Tallinna Pedagoogikaülikooli loengumaterjalid.
2. vt ka <http://www.britannica.com/>
3. Rummo, T. (1998) Andmebaasid. Arvutimaailm (<http://www.am.ee/>)
4. Eesti autoriõiguse seaduse II ptk § 4.
5. Vt ka Hardie, A. (2000) Informatsioonistrateegia digitaalses parlamendis : ettekanne 1.11.2000 seminaril "Parlamendi ja ühiskonna vaheline kommunikatsioon" (http://www.riigikogu.ee/1101_hardie.html)
6. <http://www.euoli.net/>
7. http://helios.nlib.ee/search*est/
8. <http://lex.andmevara.ee/>
9. <http://bnsnews.bns.ee/>
10. <http://eta.www.ee/>

Kasutatud kirjandus

1. **Elkordy, A.** (2000) Evaluating Web-based Resources: A Practical Perspective. (<http://www.thelearningsite.net/cyberlibrarian/elibraries/eval.html>)
2. **Information Automation Limited and CIQM** (1999) Database Quality Criteria. (<http://www.i-a-l.co.uk/ciqm/QualCrit.htm>)
3. **Smith, A.** (1997) Criteria for evaluation of Internet Information Resources. (<http://www.vuw.ac.nz/~agsmith/evaln/>)
4. **Järvelin, K.** (1995) Tekstietonhaku tietokannoista. Espoo
5. **Lambert, J.** (1996) Information Resources Selection. London: Aslib. 50 p.